

Asmenų pavadinimai kompiuterijos žodynuose

ALVYDAS UMBRASAS

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: kompiuterija, terminų žodynas, asmenis įvardijantys terminai, darinys, skolinys, terminas

Lterminologijos tyrimų lauką patenka įvairių sąvokų, bet asmenų pavadinimus galima būtų priskirti prie tų dalykų, apie kuriuos terminologijos kontekste kalbama labai retai. Gamtos moksluose asmenų pavadinimai, regis, nelabai aktualūs, technikos moksluose jų kartais prireikia, tačiau tikėtina, kad labiausiai išplėtotos asmenų pavadinimų sistemos yra socialiniuose moksluose, nes šių mokslų objektas yra žmonių santykiai visuomenėje. Lietuvių terminologijoje asmenų pavadinimai nagrinėti menkai, apskritai manyta, kad veikėjų pavadinimų terminologiškumas yra problemiškas ir, pavyzdžiui, specialybių pavadinimai neįvardija tų specialybių asmenų tiriamo mokslo sąvokų (Gaivenis 2002: 31). Vis dėlto tyrimai rodo, kad bent jau socialiniuose moksluose asmenų pavadinimai sudaro reikšmingą terminijos dalį. Antai tiriant 1918–1940 m. lietuvių teisės terminiją nustatyta, kad asmenis įvardijantys terminai sudaro vos ne septintadalį kodeksuose anuomet vartotų teisės terminų (Umburas 2005: 107). Žinoma, nemažą skaičių iš dalies lėmė anuometinės terminijos sinonimiškumas, bet sinonimiškumo esama ir dabar. Dabartinė lietuvių teisės terminija asmenų pavadinimų aspektu netirta. Be to, neatmestina, kad srities tekstų ir terminografijos tyrimai parodytų skirtingus rezultatus, t. y., galimas daiktas, kad dalis srityje aktualių asmenų pavadinimų į terminografiją nepatenka.

Kazimieras Gaivenis sakė, kad *kalbininkas* nėra kalbotyros terminas (Gaivenis 2002: 31), todėl nekeista, kad *Kalbotyros terminų žodyne* (KTŽ 1990) nei *kalbininko*, nei *terminologo* nėra. Nėra *terminologo* ir *Mokomajame terminologijos žodynyje* (MTŽ 2005), bet ar tikrai pagrįstai? Kur tokiam terminui būti? Bene pirmasis ir vienintelis terminų žodynas, kuriame

apibrėžtas terminas *terminologas*, yra *Vertimo studijų žodynas* (VSŽ 2014). Jame teikiama: *terminologas* (angl. *terminologist*, it. *terminologo*, pranc. *terminologue*, vok. *Terminologe*, rus. *терминолог*) – „asmuo, sistemingai tiriantis tam tikros srities sąvokų pavadinimus (terminus). Jis turi išmanyti tam tikrą mokslo ar technikos sritį ir turėti lingvistinių žinių“. Žodyne kartu apibrėžta nemažai vertimo kontekste aktualių asmenis įvardijančių terminų, tik kiek keista, kad neįdėta gimininė sąvoka *vertėjas*, tačiau gerai, kad apibrėžti įvairūs rūšiniai terminai: *gestų kalbos vertėjas*, *prisiekusysis vertėjas*, *teisės srities vertėjas*, *teismų vertėjas*, *vertėjas raštu*, *vertėjas vedlys*, *vertėjas žodžiu* ir kt.

Kokia asmenų pavadinimų padėtis yra kompiuterijoje? Šio straipsnio tikslas ir yra bent kiek prisidėti prie atsakymo į šį klausimą. Siekiama nustatyti, kokie asmenų pavadinimai patenka į kompiuterijos terminografiją, aprašomuoju metodu išnagrinėti jų raišką atsižvelgiant į darybą, kilmę (žiūrima terminų naujumo, unikalumo, lyginant su kitomis sritimis). Terminų reikšmės stengiamasi nurodyti¹ (bet ne visuose žodynuose terminai paaiškinti), tačiau sąvokų aspektai nagrinėjami mažai, todėl ir sinonimijos klausimai liečiami tik kartais, daugiau kreipiamas dėmesys į terminų formą. Rūšiniai terminai nagrinėjami pagal pagrindinį dėmenį (sudaromi lizdai). Iš viso sukaupta apie 120 skirtingų asmenis įvardijančių žodžių, kurie kompiuterijos žodynuose pateikti kaip gimininiai (vienažodžiai) terminai arba kaip sudėtinių terminų pagrindiniai dėmenys.

Medžiaga tyrimui rinkta iš kelių reikšmingesnių (dažnai nemažos apimties) skirtingu metu išleistų kompiuterijos ir su ja glaudžiai susijusios informatikos žodynų (tirtų šaltinių sąrašą žr. straipsnio gale), taip pat įtrauktas ir telekomunikacijų terminų žodynas (ATTŽ), nes kompiuterija ir telekomunikacijos yra susijusios technologiskai, turi nemažai bendrų terminų.

Asmenis įvardijančių **paprastųjų**, t. y. darybiškai neskaidžių, lietuviškų žodžių kompiuterijoje nedaug, žodynuose jų rasta vos keletas. Kalbą apie asmenis tikėtų pradėti nuo žodžio *asmuo*. Kaip vienažodis terminas kompiuterijoje jis, regis, nelabai aktualus, bet junginiuose pasitaiko, pavyzdžiui, *registruojantysis asmuo* (angl. *registrant*) ŠKPTŽ, dar plg. *instrukuotas asmuo* (angl. *instructed person*) ATTŽ, *kvalifikuotas asmuo* (angl. *skilled person*) ATTŽ. Terminizuojamas ir savitą reikšmę kompiuterijoje įgauna

¹ Šaltinio, iš kurio paimtas reikšmės aiškinimas (apibrėžtis), santrumpa pabraukiama.

svečias „neturintis paskyros (neužsiregistravęs) kompiuterinės sistemos vartotojas“ (angl. *guest*) ŠKPTŽ, EKŽ₂, AKTŽ. Į nagrinėjamos srities žodynus įtraukiama ir, galima sakyti, ne specialios reikšmės asmenis įvardijančių žodžių, pavyzdžiui, *narys*² (angl. *member*) ŠKPTŽ, plg. *grupės nariai* (angl. *membership*) LŽ, giminystės ar panašių terminų, pavyzdžiui: *moteris* (angl. *female*) ŠKPTŽ, *vaikai* (angl. *children*) ŠKPTŽ, *vyras* (angl. *male*) ŠKPTŽ. Aprašomuoju būdu įvardijant sąvoką prireikia ir žodžio *žmogus*, teikiama *žmogus, kaip sistemos elementas* (angl. *human element*) ALKTŽ.

Dauguma kompiuterijos žodynuose teikiamų asmenis įvardijančių terminų yra **dariniai**. Būdingiausia **priesaga -tojas**. Daugiausia teikiami terminizuoti arba transterminizuoti (perimti iš kitų sričių) dariniai, pvz.:

derintojas (angl. *customer [field] engineer*) IŽ;
gamintojas (angl. *manufacturer, producer*) IŽ, ALKTŽ, *kompiuterių įrangos gamintojas* (angl. *computer manufacturer*) IŽ, *programinės įrangos gamintojas* (angl. *software manufacturer*) IŽ;
kerėtojas „kompiuterinės magijos specialistas, talentingas programuotojas“ (angl. *wizard*) ALKTŽ;
kurstytojas (angl. *flamer*) ŠKPTŽ;
mokytojas (angl. *tutor*) ALKTŽ;
nustatytojas (angl. *finder*) ALKTŽ;
prižiūrėtojas „asmuo, prižiūrintis naujienų grupę, elektroninio pašto grupę, forumą ir reguliuojantis grupėje skleidžiamą informaciją“ (angl. *moderator*) EKŽ₂, AKTŽ, *pašto prižiūrėtojas* (angl. *mailing list moderator*) ŠKPTŽ;
stebėtojas „pasyvus elektroninio pašto, naujienų grupės arba pokalbių kanalo dalyvis, kuris gauna laiškus arba žinutes, tačiau pats jų nesiunčia“ (angl. *lurker*) AKTŽ;
tarnautojas (angl. *employee*) ŠKPTŽ;
tikrintojai (angl. *reviewers*) ŠKPTŽ;
valdytojas „asmuo, turintis neribotas teises į išteklius“ (angl. *owner*) AKTŽ.

Kai kurie dariniai, ypač bendresnės reikšmės, atskirai neteikiami, bet įtraukiami į junginius, pvz.:

darbuotojas – informacinės tarnybos darbuotojas (angl. *documentalist*) ALKTŽ,
jaunesnysis mokslinis darbuotojas (angl. *junior scientist*) ALKTŽ, *vyresnysis mokslinis darbuotojas* (angl. *senior scientist*) ALKTŽ (šiaip jau dabar įprasta vartoti *mokslo darbuotojas*, o ne *mokslinis*);
skaitytojas – mediatekos skaitytojas (angl. *media librarian*) ŠKPTŽ;

² Šis žodis vartojamas ir ne asmens reikšme, plg. *aritmetinis narys* (angl. *arithmetic term*) IŽ.

sudarytojas – programų sudarytojas (angl. *program writer*) ALKTŽ, *taikomo-sios programinės įrangos sudarytojas* (angl. *application developer*) ALKTŽ;
tyrinėtojas – ne kvalifikuotas tyrinėtojas (angl. *low-rated analyst*) ALKTŽ.

Kompiuterijos naujadarų³ galima būtų laikyti nebent terminą *naršytojas*, kuris bendrojoje leksikografijoje anksčiau nefiksuotas, žodis plinta daugiausia interneto kontekste, yra LKND (aiškinama „kas daug laiko⁴ praleidžia naršydamas internete“). ŠKPTŽ teikiama *tinklo naršytojas* (angl. *nethead, network surfer, surfer, cyber surfer, cybernaut*), *žiniatinklio naršytojas* (angl. *Web surfer*), abiem atvejais kaip sinonimas nurodomas *infonytas*.

Dalis su nagrinėjama priesaga padarytų kompiuterijos žodynuose teikiamų asmenų pavadinimų yra hibridiniai. Jie taip pat dažnai būna perimti iš kitų sričių, t. y. ne specialiai sukurti kompiuterijos reikmėms, pvz.:

modeliuotojas (angl. *modeler, simulationist*) ALKTŽ;
projektuotojas (angl. *designer*) ALKTŽ, *programinės įrangos projektuotojas* (angl. *software designer*) ALKTŽ, *sistemų projektuotojas* (angl. *system designer*) ALKTŽ;
šifruotojas (angl. *coder*) ALKTŽ;
transliuotojas (angl. *broadcaster*) ŠKPTŽ.

Kompiuterijos naujadarais galima būtų laikyti hibridus *koduotojas* „asmuo, atliekantis kodavimą“ (angl. *coder, encoder*) IŽ, ALKTŽ, AKTŽ, *programuotojas* „asmuo, kuriantis, testuojantis, tobulinantis, prižiūrintis programas“ (angl. *programmer, coder*) IŽ, ALKTŽ, EKŽ₂, AKTŽ. Su pastaruoju terminu žodynuose sudaroma nemažai junginių, pvz.:

jaunesnysis programuotojas (angl. *junior programmer*) IŽ, ALKTŽ;
konservatyvusis programuotojas (angl. *traditionbound programmer, tradition-bound programmer*) IŽ, ALKTŽ;
programuotojas analitikas (angl. *programmeranalyst*) IŽ;
programuotojas antrininkas (angl. *backup programmer*) ALKTŽ;
sistemų programuotojas „programuotojas, rašantis sisteminės programas“ (angl. *system programmer*) IŽ, AKTŽ, *sistemos programuotojas* (angl. *system programmer, analyst-programmer, toolsmith*) ALKTŽ;
talentingas programuotojas (angl. *programmer of ability*) ALKTŽ;
vidutinės kvalifikacijos programuotojas (angl. *average programmer*) ALKTŽ;
vietinis programuotojas (angl. *on-site programmer*) ALKTŽ;

³ Naujadarų kriterijai yra gana reliatyvūs, žodžio atsiradimo laikas ne visada aiškus, reikalinga sutartinė riba. Naujumo kriterijumi galima laikyti žodžio nebuvimą pagrindiniuose bendruosiuose žodynuose – LKŽe ir DLKŽ₇ (bet šie šaltiniai naujumo nepaneigia, jei žodis į juos įtrauktas iš kompiuterijos konteksto, pavyzdžiui, *programuotojas*), taip pat atsižvelgtina į kitų sričių žodynus.

⁴ Yra pastabų, kad pagal vartoseną požymis „daug laiko“ gali būti perteklinis (Murmulaitytė 2016: 7), ir tai atrodo gana pagrįsta.

vyresnysis programuotojas (angl. *senior programmer*) ALKTŽ;
vyriausiasis programuotojas (angl. *chief programmer*) IŽ, ALKTŽ.

Kai žodynuose nėra apibrėžčių ar bent trumpų paaiškinimų, ne visada aišku, ar turimas omenyje asmuo. Kadangi angliški atitikmenys gali reikšti ir ne asmenį (nagrinėjamame kontekste dažnai taip ir yra), galima abejoti, ar tikrai visada į asmenį orientuojantys lietuviški atitikmenys atitinka esmę, tinkamai parinkti, pvz.:

komponuotojas (angl. *builder*) ALKTŽ, *programos komponuotojas* (angl. *program builder*) ALKTŽ, *sistemos komponuotojas* (angl. *system builder*) ALKTŽ;
profiluotojas (angl. *profiler*) ALKTŽ, *pagrindinės programos vykdymo profiluotojas* (angl. *execution profiler*) ALKTŽ;
naršytojas – *žiniatinklio naršytojas* (angl. *Web spider*, *Web crawler*, *Web worm*) ŠKPTŽ;
žvalgytojas (angl. *navigator*) ŠKPTŽ.

Atskirai reikėtų paminėti terminą *vartotojas* „fizinis, juridinis asmuo arba tokių asmenų grupė, naudojanti kompiuterį, jo programinę įrangą, duomenis ir bet kokius kitus informacijos išteklius“ (angl. *user*, *consumer*, *subscriber*) IŽ, ALKTŽ, ŠKPTŽ, LŽ, ATTŽ, AKTŽ. Jis išsiskiria didžiausia rūšinių terminų įvairove. Junginiais dažnai parodoma vartotojo patirtis, statusas, elgesio pobūdis, tam tikrų funkcijų turėjimas, priklausymas vienokiai ar kitokiai grupei ir pan., pvz.:

anoniminis vartotojas (angl. *anonymous user*) ŠKPTŽ;
atsitiktinis vartotojas (angl. *casual user*) ALKTŽ;
dialoginio režimo vartotojas (angl. *interactive user*) IŽ;
epizodinis vartotojas (angl. *ad hoc user*) ALKTŽ;
galinis vartotojas (angl. *end user*, *ultimate user*) ALKTŽ;
interaktyvusis vartotojas „dirbantis dialoginiu režimu“ (angl. *interactive user*) ALKTŽ;
komercinis vartotojas „apmokantis už kompiuterinį laiką“ (angl. *real user*) ALKTŽ;
naujasis vartotojas „vartotojas iki pirmojo kreipimosi neužregistruotas sistemoje“ (angl. *first-time user*) ALKTŽ, ATTŽ;
nedrausmingas (nepaisantis taisyklių) vartotojas (angl. *tough user*) ALKTŽ;
neplaninis vartotojas (angl. *nonscheduled user*) IŽ;
neprofesionalus kompiuterio vartotojas (angl. *computer-naive*) ALKTŽ;
nuotolinis vartotojas „vartotojas, dirbantis su nuotoliniu galiniu įtaisu“ (angl. *remote user*) IŽ, ATTŽ;
pagrindinis vartotojas (angl. *root user*) LŽ;
parengtasis vartotojas (angl. *trained user*) IŽ;

paskutinis vartotojas (angl. *last user*) ŠKPTŽ;
patyręs vartotojas „kompiuterio arba jo programinės įrangos vartotojas, turintis darbo su tokia įranga arba atskirais jos komponentais patirtį“ (angl. *advanced user*) AKTŽ;
pavienis vartotojas (angl. *single user*) LŽ;
pradedantysis vartotojas (angl. *novice user*) ALKTŽ;
prisijungęs vartotojas (angl. *connected user*) ŠKPTŽ;
privilegiuotasis vartotojas „vartotojas, turintis daugiau teisių, pvz., didesnę pirmenybę“ (angl. *privileged user, privileged operator, superuser*) IŽ, ALKTŽ, ATTŽ;
tiesioginis vartotojas „vartotojas, kuris, tiesiogiai naudodamas pranešimų perdavimo sistemą, dalyvauja apdorojant pranešimus“ (angl. *direct user*) ATTŽ;
tolimasis vartotojas (angl. *telecommuter, remote user*) ALKTŽ;
uždarys vartotojas (angl. *closed user*) IŽ;
valdantis vartotojas (angl. *superuser*) LŽ;
vietinis vartotojas (angl. *local user*) ALKTŽ.

Rečiau pasakomas objektas⁵, su kuriuo vartotojas dirba, į kurią nukreipti jo veiksmai, pvz.:

kompiuterio vartotojas (angl. *liveware*) ALKTŽ;
„Netscape“ vartotojas (angl. *Netscape user*) ŠKPTŽ;
paslaugų vartotojas „galutinis vartotojas, vartojantis tinklo paslaugas“ (angl. *service user*) ATTŽ;
terminalo vartotojas (angl. *terminal user, terminal operator*) IŽ, ALKTŽ;
videotekso vartotojas „asmuo, kuris per galinį videotekso įtaisą naudoja videotekso tarnybos teikiamomis paslaugomis“ (angl. *videotex user*) ATTŽ.

Dalis terminų turi teigiamąjį ir neigiamąjį opozicinius narius (pasitelkiamas priešdėlis *ne-*), pvz.:

klajojantis vartotojas (angl. *roaming user*) ŠKPTŽ – *neklajojantis vartotojas* (angl. *non-roamed subscriber*) ŠKPTŽ;
kvalifikuotas vartotojas (angl. *advanced user, computer-literate user, expert user, skilled user, trained user*) ALKTŽ – *nekvalifikuotas vartotojas* (angl. *lay user, naive user, unskilled user*) ALKTŽ;
prioritetinis vartotojas (angl. *high-priority user*) IŽ, ALKTŽ – *neprioritetinis vartotojas* (angl. *low-priority user*) ALKTŽ.

Kartais varijuoja priešdėlėtos ir nepriešdėlėtos, įvardžiutinės ir neįvardžiutinės formos, plg.:

registruotasis vartotojas „asmuo, firma, bendrovė ir kt. įstaiga, kuriai leista naudotis paslaugų teikėjo teikiamomis paslaugomis“ (angl. *authorised user, scheduled user*) ATTŽ;

⁵ Nė viename iš žiūrėtų žodynų nėra aktualaus termino *interneto vartotojas*.

registruotas vartotojas (angl. *scheduled user, real user*) ALKTŽ;
įregistruotasis vartotojas (angl. *authorized user*) IŽ;
įteisintasis (registruotas) vartotojas (angl. *authorised user*) ALKTŽ;
neregistruotas vartotojas „paslaugos ar paslaugų vartotojas, kuris nėra įsiregistravęs paslaugų teikėjo įstaigoje“ (angl. *nonauthorised user, non-scheduled user*) ATTŽ;
neregistruotas (neteisėtas) vartotojas (angl. *unauthorised user*) ALKTŽ;
neįregistruotasis vartotojas (angl. *nonauthorized [unauthorized] user*) IŽ.

Iš esmės čia galima pateisinti tiek įvardžiuotinę, tiek neįvardžiuotinę formas. Įvardžiuotinė forma didina apibrėžtumą, pabrėžia klasifikacinį pobūdį.

Atkreiptinas dėmesys, kad nors daugumoje kompiuterijos žodynų, įskaitant naujausius, teikiamas terminas *vartotojas*, EKŽ₂ buvo *naudotojas* (angl. *user*). Atitinkamai skiriasi ir rūšiniai terminai (EKŽ₂ jų įdėta nedaug), plg. *galutinis naudotojas* (angl. *end user*) EKŽ₂ ir *galutinis vartotojas* (angl. *end user, ultimate user*) IŽ, ATTŽ, AKTŽ, *numatytasis naudotojas* (angl. *default user*) EKŽ₂ ir *numatytasis vartotojas* (angl. *default user*) AKTŽ. Apibrėžtys rodo sąvokų tapatumą, pvz.:

galutinis naudotojas „asmuo, kuris naudoja kompiuterį arba jo programinę įrangą pagal taikomąją jų paskirtį, naudojasi jų darbo rezultatais, o ne kaip komponentą kitų programų arba sistemų komplektavimui, kūrimui ar gamybai“ EKŽ₂ – *galutinis vartotojas* „asmuo, kuris vartoja programinę įrangą pagal paskirtį siekdamas darbo rezultatų, o ne kaip komponentą kitoms programoms komplektuoti ar kurti“ AKTŽ;
numatytasis naudotojas „naudotojas, kurio profilis tampa naujai registruojamo profilio pradine reikšme, t. y. kuriant naujo naudotojo profilį į jį nukopijuojamas numatytojo naudotojo profilis“ EKŽ₂ – *numatytasis vartotojas* „vartotojas, kurio profilis tampa registruojamo naujo profilio pradine reikšme, t. y. kuriant naujo vartotojo profilį į jį nukopijuojamas numatytojo vartotojo profilis“ AKTŽ.

Kaip matyti, naujausiame aiškinamajame žodyne teikiamas terminas *vartotojas*, atitinkamai rūšiniai terminai yra pakeisti ir naujausiame EKŽ leidime (knygos pavidalu neišleistas, skelbiama svetainėje www.raštija.lt). Pastarajame rūšiniai terminai su dėmeniu *naudotojas* įdėti kaip sinonimai nuorodiniais straipsniais, nukreipiančiais į atitinkamus terminus su dėmeniu *vartotojas*, tačiau gimininiai terminai *naudotojas* ir *vartotojas* įdėti abu kaip savarankiški ir paaiškinta atitinkamai „ką nors naudojantis fizinis arba juridinis asmuo, arba tokių asmenų grupė“ ir „ką nors vartojantis asmuo arba tokių asmenų grupė“ (pirmos apibrėžties raišką reikėtų tvarkyti). Prie abiejų terminų pasakyta, kad „jie kartais vartojami sinonimiškai, bet iš

tikrųjų nėra sinonimai, nes nurodo skirtingą santykį tarp asmens ir daikto – vartojimo arba naudojimo.“ Dar prieš dešimtmetį vienas iš EKŽ₂ autorių rašė: „Įprasta sakyti, kad maistą, vaistus, žodžius *vartojuame*, kad žemę, ežerus, pastatus, mašinas *naudojame*. O ką darome su kompiuteriu ir jo programine įranga? Kompiuterį *vartoti* lyg ir netinka, kompiuteriu *naudojamės*. O programos nematomos, įrašytos į diskus. Tai gal jas *vartojuame* panašiai kaip orą? Tačiau programos turi vieną įdomią ypatybę. Jas įsigiję galime jomis naudotis tik laikydamiesi licencijose nustatytų taisyklių. Dažniausiai negauname teisės jų kopijuoti, išardyti, modifikuoti. Su programomis reikia elgtis panašiai kaip su išsinuomotu arba pasiskolintu daiktu. Todėl čia dar labiau tinka *naudojimas* negu *vartojimas*. Taigi esame kompiuterių ir jų programų *naudotojai* (ne *vartotojai*) ir kompiuteriais *naudojamės*, ne juos *vartojuame*“ (Grigas 2007: 4). Pasakyta kaip ir teisingai, bet vartoseną rodo, kad *naudojimo* ir *vartojimo* ribos ne visada yra tokios daugiau ar mažiau aiškios, kaip maisto, vaistų, žodžių ar panašiuose kontekstuose. Tiek kompiuteriai, tiek programos yra priemonės, įrankiai (tik vieni fiziniai, kiti virtualūs), o jie gali būti ir naudojami, ir vartojami. Naudojimas yra iš esmės vartojimo atmaina, DLKŽ₇ sako, kad *naudoti* yra „vartoti kaip priemonę, įrankį kam nors siekti“. Iš LKŽe matome tokių pavyzdžių: *Su kitais padargais apseit nemoku, ale kirvi papratęs vartoti* BsPI114(Tlž). *Tokių kirvių mums neteko vartoti* Lkv. *Žemei purenti baltai vartojo medinį arklą, vėliau sustiprintą geležiniu noragu* rš. *Vartoju mentes, kaip einu daržų rauti* Yl. *Būčia bevartojęs plieninę dalgelę, plieninę dalgelę, ne šviesią šoblelę* LB98. Tarp DLKŽ₇ reikšmių aiškinimų taip pat galima rasti analogiškos vartosenos: *grėblelis* „mažas grėblys, vartojamas pėdai sudaryti, kertant dalgelę“, *lėšis* „spindulius laužianti plėvelė, vartojama vietoj akinių“, *pincetas* „žnyplės suimti smulkiems daiktams, vartojamos medicinoje, laboratorijose“. Dabar, matyt, būtume linkę čia sakyti *naudojama*, bet kartu vartoseną rodo, kad *vartotojo* sąvoka yra pasidariusi universali, *vartotojas* ir *vartoja*, ir *naudoja* (lyginant su anglų kalba, apima ir *user*, ir *consumer*), todėl ir *programos vartotojas*, *kompiuterio vartotojas* nestebina. Iš esmės čia galima sakyti tiek *vartotojas*, tiek *naudotojas*, bet bendra sistema linksta link *vartotojo*.

Palyginti su priesagos *-tojas* vediniais, asmenų pavadinimai su **priesaga** *-ėjas* kompiuterijoje pasižymi šiek tiek mažesne įvairove, tačiau taip pat yra gana gausūs. Peržvelgus kompiuterijos žodynus hibridinių šios prie-

sagos vedinių nerasta, visi lietuviški ir visus juos galima laikyti terminizuotais ar transterminizuotais, pvz.:

atlikėjas (angl. *performer*) ŠKPTŽ;
iškvietėjas (angl. *calling party*) IŽ;
klausėjas „abonentas, vartotojas arba sistemos elementas, besikreipiantis į žiny-
ną“ (angl. *requestor*) IŽ, ŠKPTŽ, ATTŽ;
kūrėjas (angl. *builder, creator, manufacturer*) ALKTŽ, *programinės įrangos siste-
mos kūrėjas* (angl. *software programmer*) ALKTŽ;
kvietėjas „kviečiantysis asmuo“ (angl. *invoker*) ŠKPTŽ;
lošėjas (angl. *player*) IŽ;
pardavėjas (angl. *vendor*) ŠKPTŽ;
patarėjas (angl. *guru*) ŠKPTŽ;
pateikėjas (angl. *presenter*) ŠKPTŽ;
pažeidėjas „asmuo, bandantis įsiskverbti į apsaugotą sistemą“ (angl. *violator*) ALKTŽ;
perėmėjas (angl. *successor*) IŽ;
siuntėjas „siuntą siunčiantis asmuo, kurio elektroninio adreso duomenys elek-
troninio laiško antraštėje įrašomi į lauką „kas“ (angl. *sender*) IŽ, ATTŽ,
EKŽ₂, AKTŽ, *siuntėjas arba gavėjas* (angl. *originator/recipient*) ŠKPTŽ, *pra-
nešimo siuntėjas* „pirminis pranešimo šaltinis“ (angl. *sender, message origi-
nator*) ALKTŽ, ATTŽ.

Kai kurie vediniai pateikti tik junginiuose, pvz.:

įdiegėjas – *programinės įrangos įdiegėjas* (angl. *implementor*) ŠKPTŽ;
kenkėjas – *telefoninis kenkėjas* (angl. *phreaker*) ŠKPTŽ;
padėjęs – *vyriausiojo programuotojo padėjęs* (angl. *assistant chief program-
mer*) ALKTŽ;
persiuntėjas – *anoniminis persiuntėjas* (angl. *anonymous remailer*) ŠKPTŽ;
plėtėjas – *elektroninio verslo plėtėjas* (angl. *e-business enhancer*) ŠKPTŽ;
sukėlėjas – *antplūdžio sukėlėjas* (angl. *spammer*) ŠKPTŽ.

Atkreiptinas dėmesys, kad, pavyzdžiui, žodžių *iškvietėjas*, *įdiegėjas* nėra nei DLKŽ₇, nei LKŽe, nors įdėta *iškviesti*, *įdiegti*. Šie veikėjų pavadinimai yra sistemiški, todėl vargu ar juos galima laikyti kompiuterijos naujadarais, tai labiau bendrosios leksikografijos spragos. Kita vertus, į DLKŽ₇ šie žodžiai galbūt nedėti todėl, kad labiau tikėtinas normų polinkius atitinkan-
tis nepriešdėlėtų formų vartojimas. Štai, pavyzdžiui, *pateikėjas*, *per-
siuntėjas* į LKŽe įdėti, o į DLKŽ₇ – ne.

Plačiausiai išplėtotus lizdus turi terminai, apimantys ko nors gavimo ar teikimo aspektus. Toks yra asmenį įvardijantis terminas *gavėjas* „elektro-
ninį laišką arba kitokią elektroninę siuntą gaunantis adresatas“ (angl. *re-
cipient, receiver, acceptor*) IŽ, ŠKPTŽ, ATTŽ, EKŽ₂, AKTŽ. Su juo su-

daroma nemažai rūšinių terminų (daugiausia telekomunikacijų srities, klasifikuojami pranešimų gavėjai), pvz.:

gavėjo paskirtas pakaitinis gavėjas „vartotojas ar adresatų sąrašas (jei toks yra), kurį gali pasirinkti paskirtasis gavėjas arba pakaitinis siuntėjo paskirtas siuntėjas, arba pranešimo peradresavimo sąrašinis gavėjas“ (angl. *recipient-assigned alternate recipient*) ATTŽ;

kelvados gavėjas (angl. *routing recipient*) ŠKPTŽ;

kopijos gavėjas „gavėjas, kuriam pranešimas nėra tiesiogiai skirtas, bet kuris yra įtrauktas į adresatų sąrašą, norint jį informuoti“ (angl. *copy recipient, secondary recipient*) ATTŽ;

nežinomas gavėjas „gavėjas, kuris negali būti atskleistas kitiems to paties pranešimo gavėjams“ (angl. *blind-copy recipient*) ATTŽ;

numatytasis gavėjas „vienas iš vartotojų arba adresatų sąrašų, kurį siuntėjas nurodo numatytu pranešimo adresu“ (angl. *intended recipient*) ATTŽ;

pakaitinis gavėjas „pranešimų apdorojimo kontekste – vartotojas ar adresatų sąrašas, į kurį siuntėjas gali kreiptis (tačiau nebūtinai), prašydamas perduoti jam pranešimą arba informacijos objekto egzempliorių tik tada, jei jų neįmanoma perduoti tam tikram pirmenybiniam gavėjui“ (angl. *alternate recipient*) ATTŽ;

pavaduojamasis gavėjas „vartotojas arba adresatų sąrašas, kurį pirmenybinis gavėjas, pakaitinis gavėjas arba registruotasis gavėjas gali pasirinkti pranešimams peradresuoti“ (angl. *substitute recipient*) ATTŽ;

pirmenybinis gavėjas „vienas iš vartotojų arba adresatų sąrašų, kurį siuntėjas pasirenka pirmenybiniu pranešimo paskirties punktu“ (angl. *preferred recipient*) ATTŽ;

sąrašinis gavėjas „vartotojas ar adresatų sąrašas, kuriam perduodamas pranešimas išplečiant adresatų sąrašą“ (angl. *member recipient*) ATTŽ;

siuntėjo paskirtas pakaitinis gavėjas „vartotojas arba adresatų sąrašas (jei toks yra), kuriam siuntėjas prašo perduoti pranešimą tuo atveju, jei jo negalima perduoti tam tikram paskirtam gavėjui“ (angl. *originator-specified alternate recipient*) ATTŽ.

Terminas *teikėjas* (angl. *provider, supplier*) ŠKPTŽ paprastai vartojamas kalbant apie paslaugas – *paslaugų teikėjas* „subjektas (fizinis asmuo, privatusis juridinis asmuo, viešasis juridinis asmuo ar tokių asmenų grupė), teikiantis tam tikras paslaugas <....>“ (angl. *service provider*) ATTŽ, AKTŽ. Kai matyti iš apibrėžties, sąvoka apima fizinius ir juridinius asmenis⁶. Kai

⁶ Bene Europos Sąjungos teisė lėmė, kad pastaruoju metu vienažodis terminas *asmuo* mūsų teisėje vis dažniau vartojamas kaip kartu fizinį ir juridinį asmenį apimantis terminas. Anksčiau tai nebuvo būdinga, paprastai *asmuo* buvo suvokiamas kaip fizinis asmuo, kitu atveju buvo būtinai dedamas pažymins. Kad ir su pažyminiu *juridinis*, terminas, Prano Kniūkštos nuomone, sudarko žodžio *asmuo* reikšmę, tačiau yra pakenčiamas kaip nesikėsiantis į kalbos sistemą. Jo nuomone, galima buvo rasti ir geresnių terminų, pavyzdžiui, *juridinis subjektas* (Kniūkšta 1999: 18–19).

kurie veikėjų pavadinimai yra tinkami tiek vieniems, tiek kitiems asmenims įvardyti, tik ne visada tai pasakoma žodynų apibrėžtyse (arba apibrėžčių apskritai nėra). Iš žodynuose (daugiausia ATTŽ) rastų apibrėžčių matyti, kad dažnai minimas tik juridinis asmuo, bet pagal dabartinę teisę šios sąvokos bent teoriškai galėtų apimti ir fizinius asmenis (tik Lietuvoje tai nebūtinai realizuojama), pvz.:

debesijos paslaugų teikėjas „paslaugų teikėjas, teikiantis debesijos platformos, infrastruktūros, programų, duomenų saugyklos ir kt. debesijos paslaugas“ (angl. *cloud provider*) AKTŽ;

informacijos teikėjas (angl. *information provider*) ŠKPTŽ;

interneto paslaugos teikėjas (angl. *Internet service provider*) ŠKPTŽ, *interneto paslaugų teikėjas* „bendrovė, suteikianti prieigą prie interneto paslaugų, tokių kaip žiniatinklis ir Gopher'is“ (angl. *internet service provider, internet access provider*) ATTŽ;

tinklo paslaugų teikėjas „tinklo paslaugų verslo organizacija arba įstaiga“ (angl. *network service provider*) ATTŽ;

tinklo teikėjas „organizacija, suteikianti tinklą telekomunikacijų paslaugoms teikti. Jei ta pati organizacija siūlo paslaugas, ji taip pat tampa ir paslaugų teikėja“ (angl. *network provider*) ATTŽ;

turinio teikėjas (angl. *content provider*) ŠKPTŽ;

videotekso paslaugų teikėjas „organizacija, atsakinga už videotekso paslaugų teikimą vartotojui“ (angl. *videotex service provider*) ATTŽ;

videotekso ryšio tinklo teikėjas „organizacija, kuri pagal sutartį su videotekso paslaugų teikėju yra atsakinga už ryšio tarp vartotojų galinių įtaisų sudarymą, vartotojų informavimą ir (arba) pagrindinių videotekso kompiuterių teikiamas paslaugas“ (angl. *videotex communications network provider*) ATTŽ;

žiniatinklio paslaugų teikėjas „bendrovė, suteikianti prieigą prie interneto ir žiniatinklio telefono linijų bei modemą turintiems klientams“ (angl. *Web service provider, Web provider*) ATTŽ.

Fizinius ir juridinius asmenis taip pat apima analogiškas terminas *tiekėjas* (angl. *source, supplier, provider*) ALKTŽ, ŠKPTŽ. Skirtumas tik tas, kad *teikėjas* paprastai vartojamas kalbant apie paslaugas, o *tiekėjas* – apie konkrečias prekes. Rūšinių terminų žodynuose nedaug, pvz.: (*kompiuterių, programinės įrangos*) *tiekėjas* (angl. *vendor*) ALKTŽ, (*komplektuojamųjų sistemų*) *tiekėjas* (angl. *turnkey vendor*) ALKTŽ. Kaip angl. *third-party supplier* atitikmenis ALKTŽ teikia kelis terminus: *nepriklausomas tiekėjas, atsitiktinis tiekėjas, tarpininkaujantis tiekėjas*. Iš esmės tą patį įvardija ir *tiekėjas tarpininkas* (angl. *third-party vendor*) ALKTŽ.

Gana reikšmingą terminų grupę sudaro asmenų pavadinimai su **prie-saga -ininkas**. Prieš tai minėtų priesagų vediniai remiasi veiksmazodžiais ir rodo veiksmo atlikėją, o vedinių su *-ininkas* pamatas dažniausiai yra daiktavardis. Vediniais asmenys paprastai įvardijami pagal užsiėmimą, veiklos pobūdį ir pan. Į kompiuterijos žodynus daugiausia dėta vedinių, kurie jau funkcionuoja kalboje kitose srityse, pvz.:

burtininkas (angl. *wizard*) ALKTŽ;

mokslininkas (angl. *scientist*) ALKTŽ;

talkininkas „fizinis asmuo, prisidėjęs prie kompiuterinio objekto kūrimo, gamybos arba platinimo, bet netapęs viso gaminio bendraautoriumi arba savininku“ (angl. *contributor*) EKŽ₂, AKTŽ;

vadybininkas (angl. *manager*) ALKTŽ;

viršininkas – pašto *viršininkas* (angl. *postmaster*) ŠKPTŽ, žiniatinklio *viršininkas* (angl. *webmaster*) ŠKPTŽ.

Darybiškai kitoks (remiasi įvardžiu) yra *savininkas* (angl. *owner*) IŽ, ALKTŽ, ŠKPTŽ, LŽ, su juo teikiama keletas rūšinių terminų: *duomenų banko savininkas* (angl. *data bank owner*) IŽ, *duomenų savininkas* (angl. *data owner*) IŽ, ŠKPTŽ, *esamas savininkas* (angl. *current owner*) ŠKPTŽ, *naujas savininkas* (angl. *new owner*) ŠKPTŽ, *numatytasis savininkas* (angl. *default owner*) ŠKPTŽ. AKTŽ šia reikšme pirmenybė teikiama terminui *valdytojas*.

Iš terminografijos matyti, kad šiaip kalboje asmenis įvardijantys žodžiai kompiuterijoje kartais pavartojami pavadinti ne tik asmenims, pavyzdžiui, *bibliotekininkas* suvokiamas ne tik kaip „programų bibliotekas tvarkantis asmuo“ (angl. *librarian*) IŽ, ALKTŽ, bet ir kaip „valdymo programa dirbti su bibliotekinėmis programomis“ ALKTŽ (įprasčiau būtų *bibliotekos priežiūros programa* IŽ ar pan.). Dar plg. *failo bibliotekininkas* „asmuo arba procesas, vykdamas failo papildymo, archyvavimo, kopijavimo ir kreipties į duomenis funkcijas“ (angl. *file librarian*) ALKTŽ. Įprastai asmens reikšme vartojamas *tarpininkas* (angl. *dealer*) ALKTŽ taip pat įgauna kitų reikšmių, pvz.:

debesijos tarpininkas „esybė⁷, palaikanti ryšius su įvairiais debesijos paslaugų teikėjais ir padedanti debesijos klientams rasti tinkamus paslaugų teikėjus, prižiūrėti paslaugų teikimo procesą“ (angl. *cloud broker*) AKTŽ;

vartotojo tarpininkas „duomenų mainus užtikrinantis funkcinis blokas“ (angl. *user agent*) ALKTŽ.

⁷ *Esybė* (angl. *entity*) apibrėžiama kaip „iš esmės savarankiškas tam tikros srities daiktas, reiškiny ar kitoks objektas“ AKTŽ.

Kaip hibridinis naujadaras kompiuterijos reikmėms pasidarytas terminas *kompiuterininkas*⁸ (angl. *computer science expert, computer scientist*) IŽ. Palyginti neseniai kompiuterijos terminografijoje atsirado naujadarai *tinklaraštininkas* „asmuo, rašantis tinklaraštį“ (angl. *blogger*) AKTŽ, *mikrotinklaraštininkas* „asmuo, rašantis į mikrotinklaraštį“ (angl. *microblogger*) AKTŽ. Iš sporto ir žvejybos sričių žinomas *tinklininkas* kompiuterijoje bandytas teikti kita reikšme – „asmuo, besišvalgantis tinkle, interneto vartotojas“ (angl. *internaut, internetter, netizen, cybernaut, cyber surfer*) ŠKPTŽ, bet vartosenoje, regis, nepaplitę. Laisvesnės vartosenos tekstuose kartais pasitaikantis naujadaras *internetininkas* „kas daug laiko praleidžia naršydamas internete“ LKND į terminografiją dar neįtrauktas.

Kiti dariniai, kuriais kompiuterijos žodynuose įvardijami asmenys, reikšmingesnių grupių nesudaro, tai daugiausia pavieniai įvairių priesagų vediniai, perimti iš kitų sričių ar apskritai bendrinės kalbos, pvz.:

bastūnas (angl. *lurker*) ŠKPTŽ;

dalyvis (angl. *participant, attendee*) ŠKPTŽ;

pusprogramių gudručiai (angl. *script kiddies*) LŽ;

klajūnas (angl. *wired worker, nomad, road warrior, roaming*) ŠKPTŽ;

kviestiniai „asmenys, kviečiami į susirinkimą ar tinklinę konferenciją“ (angl. *attendees*) ŠKPTŽ;

naujokas (angl. *luser*) LŽ;

sutuoktinis (angl. *spouse*) ŠKPTŽ;

užsakovas „fizinis arba juridinis asmuo, gaunantis ryšio tinklo paslaugas iš tinklo operatoriaus arba įgaliotojo tarpininko ir privalantis mokėti visus mokesčius už paslaugas“ (angl. *customer*) ATTŽ;

konferencijos vadovas (angl. *conference conductor*) ATTŽ.

Neigiama konotacija pasižymi keletas vedinių su priesaga *-ėlis*, pvz.: *įsibrovėlis* (angl. *intruder*) LŽ, *įsilaužėlis* „asmuo, kuris, apeidamas slaptažodžius ir kitas saugumo priemones, nesankcionuotai patenka į kieno nors aparatinę arba programinę įrangą“ (angl. *cracker, intruder*) LŽ, ŠKPTŽ, EKŽ₂, AKTŽ, *nemokėlis* (angl. *lamer*) LŽ. Neigiamame kontekste dažnai vartojami ir angl. *hacker* atitikmenys ar neigiamai kodifikuotas skolinys *hakeris*. Šiai sąvokai įvardyti sugalvotas įdomus naujadaras *programišius* „asmuo, turintis pomėgį programuoti, nagrinėti operacinių sistemų ir kitų

⁸ *Kompiuterininkas* „kompiuterių mėgėjas ar specialistas“ jau įtrauktas į DLKŽ₇, ankstesniuose šio žodyno leidimuose žodžio dar nebuvo. Vartosenoje dažnas *kompiuteristas*, bet pagal bendrus polinkius kodifikuotas hibridinis vedinys.

programų pirminius tekstus, juos tobulinti“ ŠKPTŽ, LŽ, EKŽ₂, AKTŽ (priesaga *-išius* pasirinkta dėl konotacijos ir asociacijų, kurias kelia šio darybos modelio žodžiai, plg. *mergišius*, *vagišius* ir pan.), kaip sinonimas anksčiau dar siūlytas junginys *programavimo aistruolis* ŠKPTŽ, VLKK, Leksika 2005: 56. Kaip naujadaras minėtinas priesagos *-alius* vedinys *brukalius* „siunčiantis nepageidautinus laiškus – brukalą“ (angl. *spammer*) EKŽ₂, AKTŽ, kuris sukurtas derinant su taip pat naujadaru *brukalas* (angl. *junk*, *junk mail*, *spam*) „nepageidaujami elektroniniai laišškai“ EKŽ₂, AKTŽ. Tiek žodis *programišius*, tiek *brukalius* vartosenos dar išbandomi, anksti būtų sakyti, kad jau yra įsigalėję.

Kitokios darybos asmenis įvardijančių terminų kompiuterijos terminografijoje beveik nematyti. Nerasta nė vieno galūnės ar priešdėlio vedinio, iš dūrinių galima paminėti kaip *talkininko* (angl. *contributor*) sinonimą pateiktą terminą *bendradarbis* EKŽ₂, AKTŽ, kuris nagrinėjamoje srityje, žinoma, nėra joks naujadaras.

Kompiuterijos žodynuose teikiami asmenis įvardijantys **skoliniai** gausumu ir įvairove neprilygsta savos kilmės terminams. Kaip įdomesnę terminą galima būtų išskirti palyginti neseniai kalboje atsiradusį naujažodį *internautas* „asmuo, kuris ypač daug laiko praleidžia naršydamas po internetą“ (angl. *cybercitizen*, *cybernaut*, *internaut*, *netizen*) EKŽ₂, AKTŽ. Anglų kalboje žodis *internaut* (padarytas sujungiant *Internet* ir *astronaut*) radosi paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje (<https://en.oxforddictionaries.com>), vartojamas ir kitose kalbose. Ta pačia reikšme anglų kalboje vartojamas analogiškos sandaros žodis *cybernaut* (pažodžiui „keliautojas po kibernetinę erdvę“), bet jis jau septintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje buvo pavartotas „roboto“, „kiborgo“ reikšme (<https://en.oxforddictionaries.com>). Iš lietuviškų interneto šaltinių matyti, kad skolinys *kibernautas* pavartojamas tik retkarčiais, 2018 m. viduryje žodis į LKND dar buvo neįtrauktas, bet šiame duomenyje iš vartosenos fiksuojamas *internautui* reikšme prilygstantis hibridinės darybos *internetininkas*. Jau minėta, kad į ŠKPTŽ kaip *tinklo naršytojo* sinonimas buvo įtrauktas *infonautas* – tai dar vienas *internauto* konkurentas (plg. angl. *infonaut*, pirma žodžio dalis rodo ryšį su informacija), bet vartosenoje jis nepaplitęs, LKND taip pat nefiksuojamas.

Dauguma kompiuterijos žodynuose teikiamų skolinių, kuriais įvardijami asmenys, nėra tik kompiuterijos konteksto žodžiai, jie vartojami ir kitose srityse (žinoma, reikšmės srityse gali skirtis, jos atitinka sričių poreikius), pvz.:

abonentas „registruotas elektroninių paslaugų (paprastai mokamų) gavėjas, dėl šių paslaugų sudaręs sutartį su jų teikėju“ (angl. *user, subscriber, customer, abonent*) IŽ, ALKTŽ, ATTŽ, EKŽ₂, AKTŽ, *abonentai* (angl. *members*) ŠKPTŽ;

administratorius „visateisis kompiuterio, kompiuterių tinklo arba kurios nors kitos kompiuterių sistemos tvarkytojas, besirūpinantis savo administruojamo objekto kasdiene priežiūra, naujinimu, saugumu ir kitais su šiuo objektu susijusiais klausimais“ (angl. *admin, administrator, manager*) IŽ, ŠKPTŽ, EKŽ₂, AKTŽ, plg. *duomenų banko administratorius* (angl. *database administrator*) ALKTŽ;

adresantas „siuntėjas, perduodantis adresatui informacinį pranešimą kodu – kalbos ženklais ir ryšio priemonėmis – kanalu“ (angl. *addressar*) AKTŽ;

adresatas „asmuo, įstaiga ar jos (pa)daliny, kuriam kas adresuojama“ (angl. *contact, target, destination, addressee, called party, buddy*) IŽ, ALKTŽ, ŠKPTŽ, ATTŽ, AKTŽ;

analitikas (angl. *analyst*) IŽ, ALKTŽ, plg. *duomenų bazės analitikas* „asmuo, atsakingas už duomenų bazės struktūros ir schemos projektavimą“ (angl. *data-base analyst*) EKŽ₂, AKTŽ;

autorius „fizinis asmuo, sukūręs kompiuterių programą ar kitą kompiuterinį objektą“ (angl. *author*) IŽ, ŠKPTŽ, EKŽ₂, AKTŽ;

dešifраторius „asmuo, iššifruojantis užšifruotą, neatpažįstamą būdu pateiktą arba sugadintą informaciją“ (angl. *decipherer, decryptor*) EKŽ₂, AKTŽ;

dizaineris (angl. *designer*) ALKTŽ;

dokumentalistas (angl. *documentalist, documentor*) IŽ;

ekspertas (angl. *expert*) ALKTŽ;

grafikas (angl. *designer*) ALKTŽ;

inžinierius (angl. *engineer*) IŽ, ALKTŽ, plg. *aparatinės įrangos inžinierius* „inžinierius, išmanantis informacijos priėmimo, įsiminimo, atkūrimo ir apdorojimo aparatinės įrangos dalykus ir atliekantis kompiuterių ir nuotolinio informacijos perdavimo sistemų techninę priežiūrą“ (angl. *hardware engineer, computer hardware engineer*) AKTŽ;

klientas „aptarnaujamas asmuo: pirkėjas, užsakovas, abonentas, svetainės lankytojas arba kitokių paslaugų prašytojas bei vartotojas“ (angl. *client, customer*) ATTŽ, EKŽ₂, AKTŽ;

konsultantas – turinio konsultantas (angl. *content advisor*) ŠKPTŽ;

korespondentas „asmuo, pradedantis arba nutraukiantis telefoninį pokalbį“ (angl. *party*) ATTŽ;

operatorius „asmuo, atliekantis rutinines operacijas su savo prižiūrimu įrenginiu, sistema, teikiama paslauga“ (angl. *operator, human-operator*) IŽ, ALKTŽ, EKŽ₂, AKTŽ;

redaktorius „leidinio (knygos, žurnalo, laikraščio), laidos (radijo, televizijos) vadovas, patvirtinantis jos turinį, laidos rengėjas, redaguotojas“ (angl. *editor, writer*) ALKTŽ, EKŽ₂, AKTŽ;

sistematikas analitikas (angl. *systems analyst*) ALKTŽ;

specialistas (angl. *engineer*) ALKTŽ, plg. *sisteminės analizės specialistas* (angl. *systems analyst*) ALKTŽ;

technikas (angl. *engineer*) ALKTŽ.

Nors anglų kalba kompiuterijos terminijai daro didelį poveikį, iš kitų sričių perimti skoliniai dažnai formaliai neatitinka anglišku terminų raiškos, jie vartojami kaip savarankiški lietuvių kalboje funkcionuojantys vienetai, kurių pasirinkimą lemia vidinė kalbos sistema ir reikšmių perkėlimas, pvz.:

elektroninio pašto abonentas (angl. *email user, e-mail user*) EKŽ₂;

informacinės sistemos administratorius (angl. *sysop, system operator*)

ALKTŽ;

elektroninio pašto administratorius „asmuo, prižiūrintis elektroninio pašto tarnybą ir atsakingas už jos darbą“ (angl. *postmaster*) AKTŽ;

svetainės administratorius „asmuo, prižiūrintis ir atnaujinantis saityno svetainę, atsakantis į jos lankytojų elektroninius laiškus, susijusius su svetainės funkcionavimu“ (angl. *webmaster*) EKŽ₂, AKTŽ;

modifikacijų autorius „fizinis asmuo, tobulinantis ir modifikuojantis programą ar kitą kompiuterinį objektą“ (angl. *contributor*) EKŽ₂, AKTŽ;

originalo autorius „fizinis asmuo, sukūręs originalią kompiuterio programą ar kitą kompiuterinį objektą“ (angl. *initial developer*) EKŽ₂, AKTŽ;

instruktorius (angl. *tutor*) ALKTŽ;

kuratorius „asmuo, padedantis besimokančiajam mokytis: teikia konsultacijas, patarimus, praktinę pagalbą“ (angl. *tutor*) EKŽ₂, AKTŽ;

licenciaras „autorių teisių turėtojas“ (angl. *copyright owner, right holder*) EKŽ₂, AKTŽ;

licenciatas „kūrinio, kuris yra autorių teisių subjektas, vartotojas“ (angl. *copyright user*) EKŽ₂, AKTŽ;

mechanikas (angl. *engineer*) ALKTŽ;

bandymų specialistas (angl. *tester*) ALKTŽ.

Tarp nagrinėtų šaltinių tik vieninteliame „Linux“ žodynyje (LŽ) įdėta asmenis įvardijančių skolinių su pažyma *ntk.*, t. y. tokių, kurie laikomi ne-teiktiniais terminijoje. Visi jie pažymėti kaip žargoniniai: *hakeris* (angl. *hacker*) – programišius; *juseris* (angl. *user*) – vartotojas; *krekeris* (angl. *cracker*) – įsilaužėlis; *lameris* (angl. *lamer*) – nemokėlis; *luzeris* (angl. *luser*) – 1. naujokas, 2. vartotojas. ALKTŽ be vertinamųjų pažymų pateikta forma *hekeris*, bet nurodoma, kad jau pats angliškas žodis *hacker* yra žargoninis, todėl galima manyti, kad ir atitikmuo yra toks pat. Neatmestina, kad žargoniškumo pažymą galėjo lemti atsargus požiūris į lietuvišką atitikmenį. Angliškas žodis yra daugiareikšmis, ALKTŽ nurodytos net penkios reikšmės: „1. programuotojas fanatikas. 2. programuotojų draugijos pažiba. 3. konkrečios programos žinovas. 4. ekspertas, savo žinias panaudojantis neteisėtiems tikslams, pvz., įsibraudamas į apsaugotą sistemą. 5. talentingas programuotojas, našiai kuriantis puikias programas“ (kai kurias reikšmes galima būtų

sujungti). Paminėtina, kad ALKTŽ kai kurie žargoniškais laikomi anglų kalbos žodžiai ar jų junginiai lietuviškų atitikmenų kaip ir neturi, jie įvardyti aprašomuoju būdu: *bit twiddler* (žarg.) – *kompiuterio fanatikas, mėgėjas programuoti assemblerio kalba*; *code bums* (žarg.) – *pernelyg smulkmeniškas programuotojas*; *luser* (žarg.) – *nemokantis dirbti su sistema vartotojas; neprofesionalus vartotojas*. Suprantama, kitų kalbų žargonizmais ar profesionalizmais parinkti atitikmenis gali būti keblu. Anglų kalboje tokie vienetai neretai pereina į terminijos lygmenį (kai kuriose srityse⁹ jų ypač gausu), o lietuvių terminografijoje žargonizmų ar profesionalizmų paprastai vengiama.

Kaip matyti iš pateiktos medžiagos, tik vieną kitą asmenį įvardijantį vedinį galima laikyti pasidarytu specialiai kompiuterijos reikmėms, dauguma kompiuterijos žodynuose pateiktų asmenų pavadinimų yra paimti gatavi iš bendrinės kalbos, kurioje jie vartojami kitose srityse (galima sakyti, kad dažniau transterminizuoti nei terminizuoti). Iš esmės tą patį galima pasakyti ir apie skolinius – dauguma jų kompiuterijoje nėra unikalūs. Tik pridėdami rūšiniai dėmenys kartais terminą labiau susieja su kompiuterija, jos realijomis. Reikia pasakyti, kad į kompiuterijos žodynus dažnai vertimo tikslu dedama ne tik kompiuterijos terminija, bet ir įvairių programų ar šiaip kompiuterijos konteksto leksika, frazės, todėl ne visi pateikti asmenų pavadinimai yra tikrieji kompiuterijos terminai. Jie į žodynus pateko kartu su tam tikromis terminų mikrosistemomis ir jas papildė. Žinoma, dėl kai kurių jų, ypač bendriausių, nespecialiausių (tokių kaip, pavyzdžiui, *vyras*, *moteris*, *vaikai*, *sutuoktinis*) reikalingumo kompiuterijos terminografijoje galima abejoti. Kartu galima kelti ir priešingą klausimą – ar esamų asmenų pavadinimų nagrinėtuose žodynuose pakanka? Šiuose žodynuose galima rasti gana daug įvairių veiksmažodžių ir jų abstraktų, o iš veiksmažodžių paprastai labai lengvai galima pasidaryti veiksmo atlikėją įvardijantį žodį (ypač su dariomis priesagomis *-tojas*, *-ėjas*). Tam tikroje situacijoje jie įmanomi, bet nebūtinai reikalingi specialiai srities sąvokai įvardyti (kaip terminai), pvz.: *naujinti* (angl. *update*) – *naujintojas*, *formatuoti* (angl. *format*) – *formatuotojas*, *tinkinti* (angl. *cus-*

⁹ Teigiama, kad, pavyzdžiui, ekonomikos ir verslo žodynuose asmenis įvardijantys žargonizmai ir profesionalizmai sudaro apie 20 % anglų kalbos asmenų pavadinimų ir apie 6 % rusų kalbos asmenų pavadinimų (Труфанова 2006: 8).

tomize) – tinkintojas, įdiegti (angl. *install*) – įdiegėjas ir pan. Kai kurių žodžių net ir vartosenoje nėra, bet prireikus jie galėtų įvardyti srities sąvoką, pvz., *kompiuterizuotojas*. Štai panašus *skaitmenintojas* vartosenoje jau radosi (bibliotekose, muziejuose yra taip įvardytų pareigybių), taigi ir kompiuterijos žodynuose jis pagrįstai galėtų būti greta dedamo termino *skaitmeninimas*.

Žinoma, yra atvejų, kai veiksmo atlikėjo sąvoka nėra grynai kompiuterijos sąvoka, pavyzdžiui, kai kuriuose kompiuterijos žodynuose galima rasti terminus *spausdinimas* (IŽ, ŠKPTŽ, AKTŽ), *maketavimas* (IŽ, ALKTŽ), bet nėra *spausdintojas*, *maketuotojas* – tokie terminai vartosenoje yra (įvardijamos ir pareigybės), bet juos gal labiau tiktų dėti į poligrafijos žodynus. Tikrai esama kompiuterijos konteksto veikėjų pavadinimų, vertų būti kompiuterijos žodynuose, pavyzdžiui, į žodynus patenka *žaidimas*, *kompiuterinis žaidimas* (IŽ, AKTŽ), *piratavimas* (ALKTŽ, EKŽ₂, AKTŽ), bet nėra vartosenoje aktualių *žaidėjas*, *piratautojas* (regis, kompiuterijos kontekstas kaip tik ir atskiria leksikografijoje nefiksuotą *piratautoją* nuo jūrų *pirato*). Kartais matyti sistemiškumo spragų, pavyzdžiui, AKTŽ teikia minėtus naujadarus *tinklaraštininkas*, *mikrotinklaraštininkas* greta *tinklaraštis*, *mikrotinklaraštis*, bet *garso tinklaraštis* (angl. *audioblog*), *vaizdo tinklaraštis* (angl. *video blog*, *vlog*) teikiami pavieniui. *Garso tinklaraštis*, regis, menkai aktualus, bet *vaizdo tinklaraščių* aktualumas vis didėja, aktualus ir *vaizdo tinklaraštininkas* (konkuruoja su *videotinklaraštininku*). Su šaknimi *tinkl-* dabar pasidaroma nemažai įvairių naujadarų, kartais tik situacinių, pavyzdžiui, *tinklažmogis*, *tinklinėtojas*, *tinklišius* (Girčienė 2011: 174), kurių terminografijai nereikia.

Pridurtina, kad nagrinėtuose terminų žodynuose asmenų pavadinimai teikiami tik vyriškąja gimine. Tai yra jau beveik nusistovėjusi terminografijos tradicija. Absoliuti dauguma pavadinimų (išskyrus tokius kaip *asmuo*, *moteris*, *vyras*, *vaikas*) reiškiami vadinamaisiais mobiliaisiais daiktavardžiais (*substantiva mobilia*) ir jų junginiais, t. y. jie turi ar bent teoriškai gali turėti ir atitinkamus moteriškosios giminės pavadinimus, kurie prireikus gali būti pavartoti srities tekstuose, tačiau žodynų skaitytojai juos turėtų patys pasidaryti pagal bendruosius kalbos dėsnius. Socialinių vaidmenų ar kitų priežasčių nulemti tik vienos giminės asmenų pavadinimai apskritai nėra dažni (Džežulskienė 2001: 67), dabar kartais pridedami trūkstami poros nariai, pavyzdžiui, greta įprastai vyriškąja gimine vartojamo žodžio *licenciaras*, gali būti pavartota ir *licenciarė*.

IŠVADOS

Nors dėl asmenų pavadinimų terminologiškumo kartais abejojama, jie į terminų žodynus dedami ir to nereikėtų laikyti terminų žodynų trūkumu. Greičiau priešingai – verta pasvarstyti, ar tikrai pagrįstai kai kurie srityse aktualūs asmenų pavadinimai nepatenka į terminografiją.

Kompiuterijos žodynuose esama palyginti nemažai asmenų pavadinimų. Dalis jų įvardija ne tik kompiuterijos konteksto sąvokas, bet į šiuos žodynus dėti, matyt, dėl aktualumo srityje ar ryšių su kitomis žodyno sąvokomis, taip pat ir vertimo tikslu. Dėl kai kurių jų būtinumo kompiuterijos žodynuose galima abejoti, tačiau kartu matyti, kad yra ir trūkstamų pavadinimų.

Asmenų pavadinimai dažniausiai reiškiami mobiliaisiais daiktavardžiais, galinčiais turėti tiek vyriškąją, tiek moteriškąją giminę, tačiau susiklostė tradicija į terminų žodynus dėti tik apibendrintas vyriškosios giminės formas.

Iš kompiuterijos terminografijos matyti, kad dauguma srities asmenis įvardijančių terminų yra priesaginiai dariniai. Vyrauja lietuviški vediniai, bet pasitaiko ir hibridinių. Labiausiai išplėtoti priesagų *-tojas* ir *-ėjas* modeliai, kiek rečiau imami vediniai su priesaga *-ininkas*. Darinių, kuriuos galima būtų laikyti kompiuterijos naujadarais, yra vos vienas kitas, dauguma yra terminizuoti arba transterminizuoti, t. y. paimti iš bendrinės kalbos, perimti iš kitų sričių.

Asmenis įvardijančių skolinių, įtrauktų į lietuvišką terminografiją tik kompiuterijos sąvokoms įvardyti, visai reta. Dauguma skolinių vartojama ir kitose srityse, t. y. kompiuterijos kontekste jie nėra unikalūs. Kai kurie skoliniai terminografijoje laikomi neteiktiniais, žargoniniais, jų į bendrinę kalbą įsileisti nelinkstama. Apskritai skoliniai nėra gausūs, lietuviški vediniai kiekybiškai juos lenkia bent tris kartus.

PAGRINDINIAI ŠALTINIAI

- AKTŽ – Dagienė V., Jevsikova T. *Aiškinamasis kompiuterijos terminų žodynas*, Vilnius: Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos institutas, 2016.
- ALKTŽ – *Aiškinamasis anglų–lietuvių kalbų kompiuterijos terminų žodynas*. Red. A. Kirejevas, Kaunas: Smaltija, 1997.
- ATTŽ – *Aiškinamasis telekomunikacijų terminų žodynas*. Parengė V. Valiukėnas, R. Sabaliauskaitė, J. Gabijūnienė, Vilnius: Lietuvos telekomas, 2004.
- EKŽ₂ – Dagienė V., Grigas G., Jevsikova T. *Enciklopedinis kompiuterijos žodynas*. 2-asis papild. leid., Vilnius: TEV, 2008.
- IŽ – *Informatika: lietuvių–anglų–rusų–vokiečių kalbų terminų žodynas*. Parengė Z. Kudirka, A. Mačernius, K. Paulauskas, J. Riaubūnas, B. Stulpinas, D. Šveikauskienė, R. Valatkaitė, Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas, 1997.

- LŽ – „Linux“ žodynėlis: trumpas, dažniausiai naudojamų terminų žodynėlis anglų–lietuvių kalbomis. Red. V. Žalkauskas, Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2004.
- ŠKPTŽ – Žalkauskas V. *Šiuolaikinių kompiuterių programų ir tinklų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.

LITERATŪRA IR PAPILDOMI ŠALTINIAI

- DLKŽ₇ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys, 7-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, elektroninis variantas, 2015 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.
- Džežulskienė J. 2001: Asmenų pavadinimai, reiškiami veiksmažodiniais mobiliaisiais daiktavardžiais (*substantiva mobilia*). – *Acta Linguistica Lithuanica* 44, 55–69.
- Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: LKI leidykla.
- Girčienė J. 2011: Naujažodžiai su dėmeniu (–)tinkl-. – *Kalbos kultūra* 84, 165–177.
- Grigas G. 2007: Keletas panašių, bet skirtingas reikšmes turinčių žodžių porų kompiuterijoje. – *Gimtoji kalba* 2, 3–5.
- Kniūkšta P. 1999: Ypatingesni kanceliarinės kalbos atvejai. – *Kalbos kultūra* 72, 16–28.
- KTŽ 1990: Gaivenis K., Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- Leksika 2005: *Kalbos patarimai 4. Leksika: mokinių vartojimas*. Autorė ir sudarytoja D. Mikulėnienė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKND – *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas*. Sudarytoja ir administratorė R. Miliūnaitė. Prieiga per internetą: <http://naujazodziai.lki.lt>.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas. Vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt>.
- MTŽ 2005: Kvašytė R. *Mokomas terminologijos žodynėlis*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Murmulaitytė D. 2016: Naujieji asmenų pavadinimai darybos ir semantiniu aspektu. – *Lietuvių kalba* 10. Prieiga per internetą: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/200>.
- Umbrasas A. 2005: Asmenis įvardijantys teisės terminai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose. – *Terminologija* 12, 107–136.
- VLKK – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2003 m. birželio 5 d. rekomendacija Nr. 1 „Dėl kai kurių kompiuterijos svetimžodžių lietuviškų atitikmenų“ (Inf. pran., 2003, Nr. 42).
- VSŽ 2014: Pažūsis L., Maskaliūnienė N., Darbutaitė R., Klioštoraitytė R., Mankauskienė D., Miškinienė I., Paura M. *Vertimo studijų žodynas*, Vilnius: Lodvila.
- Труфанова Н. О. 2006: *Проблема номинации лиц в финансово-экономической терминологии (на материале русского и английского языков)*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва.

NAMES OF PERSONS IN DICTIONARIES OF COMPUTER SCIENCE

The field of terminology research covers various concepts, but names of persons are among things which are rarely discussed in the context of terminology. It has been noted in works of Lithuanian terminologists that in general it is problematic to attribute names of persons to terminology. However, in some fields such names comprise a significant part of terminology. The assumption can be made that systems of terms naming persons are more developed in social sciences. The article deals with terms naming persons which were collected from dictionaries of computer science. An attempt is made to establish what names are covered by terminography of computer science, to analyse their form in respect of word-formation and origin (the novelty and uniqueness of terms are taken into consideration when comparing with other fields). The research shows that the majority of names of persons presented in the dictionaries of computer science are suffix derivatives, though very few of them are neologisms which have been specially created for the nominations needs of com-

puter science. Most often derivatives are taken from other fields, i.e. transterminologized. Derivatives of Lithuanian origin prevail, but hybrids are also found. Borrowings which name persons and are included in Lithuanian terminological dictionaries as terms of computer science are also rather rare. The majority of borrowings are also used in other fields, i.e. they are not unique in the context of computer science. For the purposes of translation not only terms of computer science are included in dictionaries of this field but also words and phrases from various software and other computer related contexts. As a result, not all names of persons presented in such dictionaries are true terms of computer science. The necessity to include some names of a more general nature in the dictionaries of computer science seems quite doubtful. At the same time there are names of persons which are important in the context of computer science, but they have not been included in such dictionaries and that can be treated as their shortcoming.

Gauta 2018-06-04

Alvydas Umbrasas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas alvydas.umbrasas@lki.lt